

стати кримски. Тај назив треба да наговести да је ова свеска пролог у кримску трагедију, јер је свака епизода овог периода водила том рату. Т. настоји да веже ту огромну катастрофу с пропашћу реформног покрета у Турској, с незнатном покрајином Босном и с ратом против сићушне државе Црне Горе. Трагичну погрешку кримског рата не тражи писац у споредним поводима за рат, али ни у дубљој неминовности историског развитака, особито Русије и Француске, него, сасвим у духу дипломатске историографије, у немиру који је створен образовањем новог енглеског кабинета и у револуцији коју је изазвало образовање новог наполеоновског царства у Француској. Поред појаве да је верски осећај у Паризу потстакнуо верски фанатизам у Петрограду, Т. подвлачи као често заборављену појаву: бес верског одушевљења које је пробуждено у Цариграду.

Т. помиње осветљење питања овог периода у делима Јорге, Dodwell-a, Hoskins-a, Sabry-a, историјама балканских народа од Miller-a. Seton-Watson-a, Шишића, дипломатским историјама Горјанова, Martens-a, Guichen-a, Driault-a, Douin-a, Hall-a, Mosely-a, као и помоћ коју су му указали стручњаци за поједине главе у овој књизи. За наше прилике били су Т. у помоћи г. Шишић за хрватска, а бан г. Сочица за црногорско-херцеговачка и босанска питања. Т. је остала непозната још многа наша важна литература о овом периоду, као теже приступачна за енглеске научнике, па ју је и искоришћени ауторитет бившег бана г. Сочице могао само врло несигурно и недовољно заменити, и то само уколико је документирао о традицији, народној песми и о местима догађаја. Т. бавио се, наиме, у нашој земљи, видео је места црногорско-турских борба и слушао гуслареve песме о њима. Баш ова свеска дотакла се буна у Босни и црногорских борба које опевају те песме. У наредној свесци имаће прилике да говори, и то више на основу дипломатске грађе, о Србији и другим балканским земљама. Тако је Т. лично упознао амбијент у којем су се догађали босанско-херцеговачке и црногорске борбе а и други важни догађаји овог целог периода који обрађује.

То интимније упознавање позорнице описаних догађаја дало је приказу више непосредности, пластичности и живота. Цела партија о том одише љубављу и интересом да се разуме и што верније прикаже ова архаична средина, њена душа у народној и уметничкој песми и њена стремљења. Т. је као научник дубље ушао у познавање средине и прилика. Слика коју је тако створио и дао жива је и у главним линијама верна. Тај општи утисак не умањује чињеница да понеке појединости или моменти локалне историје нису потпуно тачно схваћени и да наша домаћа историска литература није довољно искоришћена. Тежиште дела је у објашњењу енглеске политике на Блиском Истоку и у томе је оно потпуно успело и већ се у овој првој свесци показује велики значај који ће од њега имати историска наука.

Васиљ Пойовић